

Jane Claes – Felvégi Emese

A csodaszarvasmondától a Shakespeare-mangáig

Az Amerikai Könyvtárosszövetség gyermek- és ifjúsági irodalmi díjai

A szerzők kísérletet tesznek az Amerikai Könyvtárosszövetség gyermek- és ifjúsági irodalmi díjainak bemutatására. Röviden ismertetik a Newbery-, Caldecott-, Margaret A. Edwards-, Alex-, Michael L. Printz-, Pura Belpré-, Coretta Scott King-, Laura Ingalls Wilder-, Batchelder-, Carnegie-, Geisel-, Odyssey- és Sibert-díjak tematikus és stiláris trendjeit, néhány nyertesét. Az írást az amerikai könyvtárosok ajánlotta könyvlisták tartalmának összegzésével zárják.

AZ AMERIKAI KÖNYVTÁROSOK SZÖVETSÉGE

Az 1776-ban alapított Amerikai Könyvtárosok Szövetsége (American Library Association, ALA¹) a könyvtári és információs szolgáltatások, a könyvtárosszakma fejlesztéséért, népszerűsítéséért és előmeneteléért, továbbá a nagyközönség tanulásáért és az információhozáférés biztosításáért felelős szervezet. Az ALA stratégiai tervezésének központi eleme az oktatásügy támogatása, ennek nevében 1921 óta évi rendszerességgel egyre több kategóriában ad át díjakat az előző, az adott vagy az elkövetkező év könyvterméséből válogatva. A Gyermekkönyvtárosok Szövetsége (Association for Library Service to Children, ALSC²) a világ legnagyobb, gyermekeket kiszolgáló könyvtárosszövetsége, az ALA egyik al csoportja. Az oktatásügyet kreatív programokkal és szakmai továbbképzésekkel támogató szervezet több mint 4200 könyvtárost, gyermek- és ifjúsági irodalmi szakértőt, pedagógust és felnőttet tart számon tagjai között, céljuk a kisebbek olvasási igényeinek hatékony kiszolgálása. A Fiatalok Könyvtárszolgálatára (Young Adult Library Services Association, YALSA³) az ALA leggyorsabban bővülő tagozata, és immár 50 éve dolgozik a korosztállyal.

1 American Library Association <http://www.ala.org/>

2 Association for Library Service to Children: www.ala.org/alsc/

3 The Young Adult Library Services Association: www.ala.org/yalsa/

A Newbery-díj – a világ legelső gyermekkönyvdíja

Az ALA a Newbery-díjjal illeti az előző év amerikai gyermekkönyveinek legjobbját. Az angol John Newbery volt az első könyvkiadó, aki kifejezetten gyermekek számára nyomtatott könyveket a tizennyolcadik században. Az 1921-ben

létrehozott díj célja eredeti gyermekirodalmi művek írására ösztönözni a szerzőket, és természetesen megkönnyíteni a gyermekkönyvtárosok feladatát: egy Newbery-díjas könyv minden bizonnyal maradandó irodalmi értéket, ugyanakkor egyedülálló izgalmakat, értékes olvasmányélményt is jelent. A Newbery-érem és a tiszteletdíjak nyerteseiről az ALA- és ALSC-tag gyermekkönyvtárosok döntenek. Helyzetüket természetesen nem könnyíti meg, hogy míg a huszadik század első felében az amerikai gyermekkönyvpiac éves könyvtermésének átlaga 800 alatt volt, addig ma 15 000 kötetnél több is napvilágot láthat évente. Ekkora szám láttán felmerül a kérdés, hogy vajon a jelöltek mekkora százalékát olvassák el a bizottság tagjai, és mennyire befolyásolja szavazatukat szubjektív értékítéletük, a gyermekek ízlésvilágáról alkotott képük vagy épp a díj történetére jellemző addigi statisztikák. A jelöltek „végső” olvasmánylistáját már az év elejére lerövidítik, de még a megvágott lista is igen tekintélyes maradhat. Sokan vitatták és vitatják ma is a legelső Newbery-nyertes Van Loon *The Story of Mankind* (Az emberiség története) könyv valós vagy vélt érdemeit, ahogy Neil Gaiman *A dzsungel könyvére* építő *The Graveyard Bookjának* (A temető könyve) díjazása is szélsőséges érzelmeket váltott ki – az előbbit lekezelő stílusa, az utóbbit nyitó képsorai és sötét hangulata miatt érték, érik támadások.

Ahogy az várható, a Newbery-díj története összefonódik az amerikai nemzet történetével: a díjazott regényeken gyakran érződik a világtörténelmi események hatása, a regények – néha akár egy évtizedes késéssel, de – az adott időszak hétköznapi családjának, gyermekseregének problémáit is tükrözik. A húszas évekre a szentimentalitás; a harmincas évekre a folklórba, tündérmesékbe vágyódás vagy a békés családi létbe feledkezés jellemző.⁴ A magyar olvasók számára külön csemegét jelenthetnek Kate Seredy Newbery-nyertes művei. A Hunor és Magyar történetét regényes formában elmondó *The White Stag* (A fehér szarvas) volt az 1938-as év Newbery-díjas gyermekkönyve, a *The Good Master* (A jó gazda, 1936) és ennek folytatása a *The Singing Tree* (Az éneklő fa, 1940) Newbery-tiszteletdíjat kapott. A helyenként avittnak, esetenként tartalmilag és stílusban is pontatlannak mondható regények egzotikumnak számítottak a korban, Seredy a puszták igen idegen világba kalauzolta el az átlagos amerikai olvasót. Seredy, aki maga illusztrálta könyveit, a Viking Kiadó több más szerzőjével is dolgozott illusztrátorként, mindkét minőségében számos díjat nyert.

4 Newbery-díjas írók (1922–1964) a regényei a neten: http://digital.library.upenn.edu/women/_collections/newbery/newbery.html

A negyvenes és ötvenes években a „befelé fordulás” jellemzi a Newbery-nyerteseket, a korszak az amerikai mindennapokra összpontosító Laura Ingalls Wilder, Lois Lenski, Marguerite Henry és Elizabeth Yates nevével fémjelezhető. A hatvanas évek társadalmi változásai a könyvekben is éreztetik hatásukat: a bevándorlók, kívülállók és polgárjogi kérdések beszívárogni látszanak a könyvek témái közé; a korábbi évtizedek ideális családképét kezdi maga mögött hagyni Newbery, a tökéletes szülők már hiányoznak a történetekből. E cikk szerzőinek két kedvence ebből az időszakból Krumgold *Onion Johnja* (1960), mely egy kétkezi munkás és egy tizenkét éves kisfiú barátságát meséli el; illetve E. L. Konigsburg (*From the Mixed-Up Files of Mrs. Basil E. Frankweiler – Basil E. Frankweiler asszony iratkupacából*) a Metropolitan Múzeumban éjszakázó testvérpárosának a története, akik a könyvtárban nyomoznak egy páratlan Leonardo után.

A hetvenes évek könyvei a polgárjogi mozgalom hatását tükrözik. Minden idők egyik leghatásosabb amerikai gyermekirodalmi műve az 1977-es Newbery-nyertes Mildred Taylor *Roll of Thunder, Hear My Cry* (*Halj meg, mennydörgés!*) című történelmi regénye, melynek témája a rasszizmus, az afroamerikai lét és a családi értékek. Hasonló palettával dolgozik William Armstrong az 1970-es nyertes *Soundere* és az 1974-es nyertes Paula Fox *Slave Dancere* (*A táncoló rabszolga*). Az évtized másik jellegzetes vonulatát a fantáziailrodalom mára már világhírű – bár az első két könyv esetében magyarra csak a nemrég piacra dobott filmadaptációk okán fordított – művei adják: Katherine Paterson *Híd Terabithia földjére* (1978; Beholder BT, 2007), Susan Cooper *Ébredő sötétség* (1974, tiszteletdíj; Egmont-Hungary, 2007) és *The Grey King* (1796, *A szürke király*), Ursula K. LeGuin az *Atuan sírjai* (1972, tiszteletdíj; Móra Ferenc Ifjúsági Könyvkiadó, 1991).

Az előző évtized gyakran emberfeletti problémáival küzdő gyermekhősei után a nyolcvanas és kilencvenes éveket a műfajok „elszabadulása” jellemzi. Nancy Willard és Paul Fleischman versesköteteikkel, Russell Freedman Lincoln fotóéletrajzával, Beverly Cleary pedig levélregényével nyer fődíjat. A fő- és tiszteletdíjas szerzők között többször is visszatérő favoritok Fleischman és Cleary; a kilencvenes évek tehetségei, mint például Jerry Spinelli, Walter Dean Myers, Jacqueline Woodson vagy Cynthia Rylant; vagy az immáron magyarul is olvasható Lois Lowry, Louis Sachar, Sharon Creech, Christopher Paul Curtis, Gary Paulsen, Gail Carson Levine és Kate DiCamillo (többükről lásd bővebben: Margaret A. Edwards-díj).

A Caldecott Érem

1937 óta ítélik oda évente a *Randolph Caldecott* Éremet az előző év legjobb amerikai képeskönyvének – Caldecott a tizenkilencedik század kimagasló brit gyermekkönyv-illusztrátora volt. A díjat az egyre növekvő amerikai gyermekkönyvpiac nyomására hozták létre, sokan ugyanis azt érezték, a Newbery mellett megérett a helyzet a kisebbek

számára írott kiadványok külön díjazására. Az illusztrációk fontossága okán talán ez a kategória jellemezhető a legnehezebben, ezért jelen írásunkban nem kísérljük meg a magyar nyelven minimális számú kiadványt felmutató könyvcsoport technikai és tematikai sokszínűségének bemutatását.

Ajánljuk azonban az Amazon internetes áruház Caldecott-részlegének megtekintését,⁵ itt belelapozhatnak az idei és a korábbi nyertesek, tiszteletdíjasok műveibe. Ezenkívül szeretnék felhívni az olvasók figyelmét Cronin és Lewin *Click, clack, moo: Cows that type* (2000, *Klikk-klakk-mú: gépelő tehének*) című, az interneten több változatban is fellelhető⁶ opuszára, melyben Brown gazda az egyre inkább elkanászodó és eltunyuló, csudamód írástudó háziállatokkal vív ádáz szócsatát. A képeskönyv akár a nyelv értése nélkül is remekül kommunikálja a történetet (ezért is kapott Caldecott-díjat), ugyanakkor az anyanyelv, a matematika, a közgazdaságtan és a retorika tanulásában, tanításában is jó segédeszköz lehet.

Az új évezred egyik legtöbbet méltatott tehetsége Brian Selznick író és grafikus, aki csodálatos képeskönyveivel könyvdíjak tucatjait zsebelte be. Barbara Kerley 2001-es, a Waterhouse Hawkins (faramuci neve ellenére valós) szobrász, zoológus életének főbb állomásait bemutató képeskönyve remekül ötvözi a tény- és a szórakoztató irodalom elemeit, és az egész természetesen a Selznickre jellemző stílusban nézhető, olvasható – a könyv oldalait a GOOGLE Books⁷ révén is megcsodálhatjuk. A 2007-es év egyik legnagyobb szenzációja volt a műfaji határokat egybemosó *The Invention of Hugo Cabret*⁸ (*Hugo Cabret találmánya*). Az 1930-as évek Párizsában játszódó történet főhőse a tizenkét éves árva Hugo Cabret. A fiú a pályaudvar titkos alagútjaiban lakik, nagybátyja eltűnte óta egyedül tartja karban az épület óráit. Egyetlen, édesapjától származó emléke egy gépember, a fiú azt reméli, hogy a helyi játékboltból lopott darabokkal végre életre keltheti azt. Terjedelme és a blokkok gyakorisága, elrendezése miatt nem képregénynek minősül, de egész oldalas, gyakran oldalakon át képekben vezetett történet szó és kép egyedi ötvözetét adja, a könyv még az olvasástól vonakodó iskolásokat, felnőtteket is magával ragadja.

A Margaret A. Edwards-díj

Margaret A. Edwardsról emlékeznek meg az 1988 óta kiadott díjjal, mellyel a tizenévesek körében népszerű szerzők életművét illetik. Edwards az amerikai könyvtáros-társadalom legendás alakja: harminc éven át segített a tizenéves könyvtárlátogatóknak, hogy érdeklődésüknek megfelelő könyveket találjanak. A szigoráról és könyvimádatáról ismert Edwards nemcsak a könyvtárosszakmának, de a könyvtárosképzésnek is úttörője volt: fontos szerepet játszott a

5 Caldecott-díjasok: Amazon.comon: <http://bit.ly/kepeskonyv>

6 Variációk a Click, Clack, Moo-ra: <http://pbskids.org/lions/cornerstones/click/story/>

7 Brian Selznick Hawkins könyve: <http://bit.ly/selznick>

8 Selznick hivatalos weboldala: <http://www.theinventionofhugocabret.com/>

tizenévesekkel foglalkozó könyvtárosok képzési programjának kidolgozásában. A YALSA és az Iskolakönyvtár Folyóirat szponzorálta díj a tizenéveseket foglalkoztató kérdéseket, az emberi kapcsolatokat, a fiatalok társadalmi vagy mindennapi szerepvállalását tárgyaló írói pályák gyümölcsét díjazza. A díjakat irodalmi érték, filozófiai mélység és népszerűség alapján ítélik oda kortárs szerzőknek.

Az első díjat 1988-ban az oklahomai S. E. Hinton kapta *Kívülállók* (Európa Könyvkiadó, 1999), *Rumblefish (Rablóhal)*, *Tex* és *That Was Then, This is Now (Akkor és most)* című regényeierért. Hinton 16 éves volt, amikor megírta a társadalmi rétegek szerint bandákba tömörülő középiskolások mindennapjait bemutató első regényét. Tanári pályájának sikerét, népszerűségét jelzi, hogy diákjai levélben fordultak Francis Ford Coppola rendezőhöz, hogy filmesítse meg a *Kívülállók*at. Az eredmény az az 1983-as azonos című mozifilm, amely Matt Dillont, Patrick Swayze-t, Tom Cruise-t és Diane Lane-t indította el a színészi pályán, majd a *Rablóhal*, amely Nicholas Cage egyik első filmje volt.

A díjat 1990-ben a változatos témáiról és hőseit különböző korokba küldő, újabban fordulatot történelmi regényeiről ismert Richard Peck, 1991-ben az iskolai hagyományokat megkérdőjelező *Csokoládéháború* (Kozmosz Könyvek, 1989) című regényéről ismert Robert Cormier kapta. Lois Duncan (1992) regényéből készült ugyan a népszerű *Tudom, mit tetél tavaly nyáron* című tinihorror, de a könyvben nem egy kampós kezű gyilkos, hanem a felelősségvállalás és a hazugságok elől menekülő tinédzsereké a főszerep. Duncan több, hasonló témájú regénye a tizenévesek mindennapi félelmeit nagyítja emberrablós, boszorkányüldözős kalandregényekké; az ő regényéből készült a díjnyertes műveitől műfaját és témáját tekintve igencsak eltérő, nemrég bemutatásra került *Kutyaszálló* (Könyvmolyképző Kiadó, 2009) című könnyed vígjáték.

A kitüntetett szerzők közül Amerikában talán Judy Blume (1996) neve a legismertebb: generációk nőttek fel a *Fudge-sorozat* kisiskolásaival, élték át első szerelmüket a *Forever (Mindörökké)* hőseihez hasonló módon. Blume felnőttek számára is írt több népszerű bestsellert (pl. *Nyári nővérek*, Európa Könyvkiadó, 2003), neve kicsik és nagyon előtt egyaránt ismert. Az 1978-ban írt, de még 2005-ben is sokat vitatott, helyenként mind a könyvtárosok, mind a szülők által is cenzúráztatni, betiltatni kívánt *Forever* a kamaszok szexuális ébredéséről szól; egy olyan tiszavirágéletű szerelmet mutat be, ahol a megszokott történetvezetéstől eltérően a lány lép félre, majd lép át minden különösebb tragédia nélkül első szerelmén. A kicsik és a nagyok, a fiatalok és a felnőttek körében is népszerű Gary Paulsent (1997) akár a kortárs ifjúsági irodalom Jack Londonjának is nevezhetnénk. Az *Egyedül a vadonban* (Passage Kiadó, 2002) és más, a természet erejével küzdő fiatalokat bemutató kalandregényei három alkalommal kaptak Newbery-tiszteletdíjat.

Madeleine L'Engle (1998) a fantázia- és a tudományos-fantasztikus irodalom mezsgyéjén kalandozik *A Wrinkle in Time-sorozatával (Időránc)*, a műfajában hasonló, de stílusát és tematikáját tekintve igen eltérő Anne McCaffrey (1999) fantázia, tudományos-fantasztikus és kalandregényeiről ismert szerzőnő művei magyarul is olvashatóak. McCaffrey *Hárfásház trilógiája* és *Sárkányröpte* könyvei a Delta Vision Kft. gondozásában jelentek meg magyarul az elmúlt években. A nemzetközi porondon talán legnevesebb Edwards-díjas szerző a fantázia-

és tudományos fantasztikus regényeiről is ismert Ursula K. Le Guin (2004) (*A Szigetvilág varázslója, A legtávolibb part, Égi eszterga*, Móra/Galaktika Fantasztikus Könyvek 1986; 1991, 1992). A többszörös Hugo- és Nebula-díjas író regényei társadalomtudományi megalapozottságúak, az általa teremtett világok, hősök világunkat reprezentálják. Akár ehhez, akár a következő szerzőcsoporthoz is sorolhatók Francesca Lia Blocknak (2005) a fejlődésregények és a tündérmesék mezsgyéjén barangoló regényei. Block álomszerű regényvilágaiban gyakran egybemosódik a képzelet és a valóság; főszereplői az igen bizarr alakokkal (vasgyúró vámpírok, különc hollywoodi sztárok szelleme) való konfrontációk során válnak felnőtté.

M. E. Kerr (1993) ellentmondásokkal teli, fordulatos regényei az amerikai fiatalok mindennapi problémáit és szokási kísérleteit mutatják be. *Duci és a heroin* (Móra Ferenc Ifjúsági Könyvkiadó, 1986) című regényének főhősét gyakran emlegetik a generáció Holden Caulfieldjeként, a cím is magyarázza, miért szerepelt hosszú éveken át a betiltandó könyvek listáján. A Pulitzer-díjas Paul Zindel (2002) *Pigman*-regényei a felelősségvállalás minden korosztály számára tanulságos opuszai; szemben több későbbi kommersz munkájával, melyekkel a tinihorrorok kedvelőinek népes táborát akarja kiszolgálni.

Cynthia Voigt (1995), Chris Crutcher (2000), Robert Lipsyte (2001) és Nancy Garden (2003) regényeinek hősei társadalmi normákkal, iskolai szabályokkal, szüleikkel, tanáraikkal, barátaikkal vagy épp tekintélyes súlyfelesleggel, étkezési zavarokkal küzdő tinik. E szerzők munkássága a nyolcvanas, kilencvenes évek és az új évezred középiskoláskorai mindennapi gondjainak bemutatására összpontosít – bár Voigt regényei között szép számmal találunk a tíz-tizenhat éves korosztály számára írt fantáziaregényeket is. A fiatalok nézőpontját, világképét tükröző alkotások nem hátrálnak meg a testi, értelmi vagy érzelmi fogyatékos tinédzserek iskolai megpróbáltatásainak bemutatásától sem. (Érdekes lenne ezeket a könyveket bevinni a hazai iskolákba, megfigyelni, mekkora érdeklődést keltenek e földrész kortárs alakjainak, csoportjainak mindennapi problémái és problémakezelési módjai, mi a véleménye a magyar fiatalságnak a könyvek és a filmek, tévésorozatok világa közötti különbségekről.) A realiztikus művek szerzői közé sorolhatjuk még Walter Dean Myerst (1994) és Jacqueline Woodsont (2006), mindkét szerzőt a műfaji eklektikusság jellemzi, de pályájuk középpontjában az afroamerikai fiatalok sorsának bemutatása áll.

Lois Lowry⁹ (2007) *Az emlékek öre* ellenutópisztikus trilógiájában (Animus Kiadó, 2009) és a *Számláld meg a csillagokat* című történelmi regényében (Animus Kiadó, 2009) a kisgyermek- és kamaszkorú hősök hatalmas terheket viselnek a vállukon. A Newbery-díjat is elnyerő *Az emlékek öréke* Jonasa nem tudja tétlenül nézni, amint „apja” dönt testvére sorsáról – a szokést, a bizonytalanságot, kizsájtottságot választja a számára értelmetlen, érthetetlen kegyeletgyilkosságok helyett. Lowry a mai napig nem hajlandó értelmezni művét, véleménye szerint a könyv mondanivalójához tökéletesen illik az, hogy szándékosan „nyitva hagyta” a befejezést: az olvasó Jonashoz hasonlóan szabadon dönthet a záró képsorok értelméről. A szerző véleményét a pedagógusok, diákok is osztják, a középiskolákban gyakran kötelező olvasmánynak választott művet a korosztály 1984-eként tartják számon. A szintén Newbery-

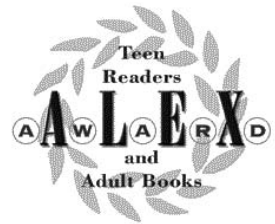
9 Lois Lowry weboldala: <http://www.loislowry.com/>

díjas *Számláld meg a csillagokat* (1990) története Dánia német megszállása idején játszódik, a tízéves Annemarie Johannesen szemszögéből látjuk a kislány zsidó barátnőjét bújtató családot érő megpróbáltatásokat, a család szökését.

Az Edwards-díjat 2008-ban a tudományos-fantasztikus irodalmat kedvelők által minden bizonnyal ismert Hugo- és Nebula-díjas Orson Scott Card kapta. A magyarul *Végjáték* (Móra Ferenc Ifjúsági Könyvkiadó, 1991) címmel megjelent *Ender*-sorozat első kötete egy katonaiskolában játszódó futurisztikus fejlődésregény. Card a játék, játékszenvedély, jóság, kegyetlenség, kitartás, család, barátság és hűség mellett az emberiség és az emberség alapkérdéseire keresi a választ egy gyerekekkel vívott galaktikus háború krónikája során. A gyermek és felnőtt *Ender* történetét (*A holtak szószólója*, Valhalla Páholy Kft. 1994; *Fajirtás*, Szukits Kiadó, 1999) követően Card az első regény egyik mellékszereplőjét, Beant állította következő sorozata középpontjába, a két fiú sorsa mellett testvéreik, barátai és ellenségeik történetét is bemutatja. E könyveket a filozófiát és történelmet kedvelők is kedvelve olvashatják: Card Démoszthenész és Locke nézeteit ütközteti *Ender* testvéreinek egyre magasabbra törő karrierje okán, a csillagközi háború pedig mind emberi, mind stratégiai és lélektani szempontból is sok-sok izgalmat kínál.

Az Alex-díj

Az Alex-díjjal évente tíz olyan, eredetileg a felnőtt olvasók számára írt könyvet tüntetnek ki, amelyeket a bizottság a 12–18 éves korosztály figyelmébe ajánl. A díjat 2002 óta hivatalosan a Margaret A. Edwards emlékbizottság és az ALA Booklist folyóirata adja át az előző év könyvterméséből válogatva. (Edwards második keresztnéve Alexandra volt, barátai csak Alexnek szólították.) 2009-ben egy-egy magyarul egyelőre nem olvasható Stephen King-, Matt Ruff- és Conn Iggulden-, illetve már magyarul is olvasható Sara Gruen- (*Vizet az elefántnak*, Könyvmolyképző Kiadó Kft., 2007) és Kazuo Ishiguro- (*Ne engedj el...* Új Palatinus Könyvesház Kft., 2006) regény került fel a listára. Magyarul még nem jelent meg Neil Gaiman *Anansi Boys* című regénye, bár Gaiman fokozódó népszerűsége, a regényeiből készült filmadaptációk sikere, korábbi könyvdíjai és idei Newbery-díja okán a szerző könyveit amúgyis egyre többen olvassák az esetleges korhatárok betartása nélkül is.

A Michael L. Printz-díj

A Michael L. Printz-díj a YALSA és a Booklist folyóirat által szponzorált, az év kimagasló ifjúsági irodalmi alkotását megillető érem. Mike Printz kansas-i iskolakönyvtáros a YALSA és az Edwards-bizottság tevékeny tagja volt. Printz elsőként szervezte meg a „bentlakásos szerző” programot, minden évben meghívott intézményébe egy-egy író, aki az év folyamán a diákok között

„élve” írta következő művét. Míg a Caldecott-díj elsősorban a képekönnyeket, a Newbery pedig (zömében) az 5–8. évfolyamos korosztálynak szóló könyveket díjazza, a Printz-díj a középiskolások számára írt alkotásoknak jár azok kimagasló irodalmi erényeiért. Az idei nyertes Melina Marchetta *Jellicoe Road* regénye ausztrál középiskolás klikkek csatározásairól; a tavalyi nyertes brit Geraldine McCaughrean *The White Darkness* (A fehér sötétség) regénye az Antarktiszon játszódó krimi/fejlődésregény. A díj korábbi nyertesei és tiszteletdíjasai között találjuk A. M. Jenkinst, Gene Luen Yangot, M. T. Andersont és Walter Dean Myerst. Kedvencünk az ausztrál Markus Zusak második világháborús *The Book Thief*¹⁰ (Könyvtolvaj), mely a hátszág tinédzsereinek sorsát mutatja be, és Kenneth Oppel *Airborn*¹¹ (A levegő fia), amely egyfajta alternatív, hőléggalokkal teli univerzum Kincses szigete.

A Pura Belpré-díj

A Pura Belpré-díj a New York-i könyvtárak első latin könyvtárosnőjének állít emléket. A 1996-ban létrehozott díjjal olyan latino/latina szerzők és illusztrátorok munkáját tüntetik ki, akiknek a művei e népcsoport szellemiséget, hagyományait és kultúráját ünnepli. Az ALSC, ALA és a Latino Könyvtárosszövetség szponzorálta díj az Egyesült Államok kulturális sokszínűségének elfogadására, tiszteletben tartására óhajtja ösztönözni az olvasót. A nyertesek között közép- és dél-amerikai népmeséket, történelmi eseményeket, ma is élő hagyományokat, szokásokat bemutató történeteket találunk.

Francisco X. Alarcón az esti mesemondáshoz ad színpompás kellékeket a mindennapi élet csodáit bemutató képekönnyével (1998, *From the bellybutton of the moon and other summer poems – A hold köldökéből és más nyári mesék*). Pat Mora tréfás *Doña Flor* című kötete a kis falut hatalmas tortilláival etető – vagy a kiszáradt lepényekkel a lyukas háztetőket befedő – édesanyja dalaitól hatalmas méretűre nőtt jószívű óriás meséje. Yuyi Morales kétnyelvű képekönnyve a számok megtanulásában segít, hőse a gyerekeket süttivel tömő nagyi, akinek a sok házimunkától nem marad ideje a Halálra (2003, *Just a minute: A trickster tale and counting book – Még egy perc: Egy szélhámos meséje és számoskönyve*). Gary Soto egyedi könyve egy hagyományos mexikói esküvőről tudósít, az illusztrációk valójában a jelenetnek megfelelően beöltöztetett, színesen dekorált díszdobozokba helyezett agyagfigurák. Maya, a mesélő kislány színes kommentárral szolgál a helyi szokásokról, zenéről, családi hierarchiáról; az olvasó a jelenetnek megfelelően szabályos szójegyzéket kap (1997, *Snapshots from the wedding – Pillanatképek az esküvőről*). Érdemes lenne a díjnyertesek vagy a kiemelt kötetek közül néhányat a magyar könyvpiacra is megjelentetni, a nyelv, a kultúra,

10 Mark Zusak honlapja: <http://bit.ly/thebookthief>

11 Kenneth Oppel *Airborn*: <http://www.airborn.ca/>

a szokások, valamint az illusztrációk és humoros történetek minden korosztály számára érdekesek lehetnek. Ezeket a kiadványokat is érdemes fellapozni az Amazon könyvruház honlapján¹².

A Coretta Scott King-díj

A Martin Luther King özvegyéről elnevezett díjat az ALA Etnikai és Multikulturális Információs Kerekasztala szponzorálja. 1969 óta olyan afroamerikai szerzőket és illusztrátorokat is illetnek ezzel a díjjal, akik fontos szerepet játszanak a faji egyenjogúságért vívott harcban, az afroamerikai sors illusztrálásában, vagy jó példával szolgálnak a felnövekvő generációknak. Az idei év Coretta Scott King-fődíjas (CSK) szerzője Kadir Nelson, aki a néger baseball-liga történetéről szóló képeskönyvéért az illusztrátori másoddíjat is megkapta (*We Are the Ship – A hajó mi vagyunk*). Az idei év díjazott szerzői és illusztrátori munkái között egy, a különböző afroamerikai alcsoportok hagyományait bemutató verseskötetet, egy Billie Holliday képes életrajzot, egy John Coltrane kisiskolásoknak szóló életrajzot, egy kortárs ifjúsági regényt és egy a holdra szállást ünneplő képeskönyvet találunk.

A korábbi nyertesek között a többi kategóriából már ismert Christopher Paul Curtis, Sharon M. Draper, Christopher Myers, Julius Lester, Bryan Collier, Patricia C. and Fredrick L. McKissack, Jacqueline Woodson, Nikki Grimes és Jerry Pinkney nevével találkozunk. A szerzők egyik kedvence McKissack 2001-es, Pinkney pazar akvarellillusztrációival tarkított, kisiskolásoknak írt könyve (*Goin' someplace special – Csuda egy helyre megyek*¹³), mely a Publishers Weekly, a School Library Journal és a New York Times kritikusaik ajánlását is kiérdemelte. A képeskönyv egy afroamerikai kislány, Tricia Anne története, aki az ötvenes évek Tennessee-jében akar eljutni a Béke Szökőkútjához, de egyre inkább kedvét veszti, ahogy útja során szembesül a korra jellemző igazságtalanságokkal: nem ülhet le a buszon, köztéri padra; nem mehet be boltokba, épületekbe. Végül azért valamennyire mégis jóra fordulnak a dolgok, Blooming Mary emlékezteti a kislányt arra, hogy bánásmódtól függetlenül azért ő is csak ember, a közkönyvtár pedig minden látogatót tárt karokkal vár.

Érdemes belelapozni Nikki Giovanni (író) és Bryan Collier (illusztrátor) *Rosa*¹⁴ című képeskönyvébe (2005), amely nemcsak a School Library Journal, a Booklist és más ALA-kiadványok ajánlását, hanem a Caldecott-díjat is elnyerte. Rosa Parks egyik hétköznapi autóbuszútja történelmi jelentőséget nyert, amikor az asszony nem a számára kijelölt helyen foglalt helyet. Letartóztatását követően megmozdult a környék, a kerület, az ország. Csodaszép kihajtható oldalak mutatják be az afroamerikaiak menetelését Parks asszony csendes ellenállásától kezdődően a szegregáció végéig.

12 Lapozható Pura Belpré-díjasok az Amazon.comon: <http://bit.ly/belpre>

13 Lapozható Goin' someplace special az Amazon.comon: <http://bit.ly/pinkney>

14 Lapozható Rosa az Amazon.comon: <http://bit.ly/ngrosa>

A Laura Ingalls Wilder Érem

A farm, ahol élünk sorozat szerzőnőjéről elnevezett Laura Ingalls Wilder Érmel életműdíjként ítélik oda 3-5 évente az arra érdemes szerzőknek, illusztrátoroknak. A kitüntetettek között találjuk a fantáziaregényeiről és multikulturális témáiról ismert Laurence Yepet (2005), a szintén multikulturális témáiról ismert Virginia Hamiltont (1995, ő volt az első afroamerikai szerző, aki Newbery-díjat nyert), továbbá A Feketerigó-tó boszorkája és más népszerű történelmi regények szerzőjét, Elizabeth George Speare-t (1989).

Clara Ingram Judson (1960) elsősorban tündérmeséiért, Marcia Brown (1992) változatos témájú gyermekkönyveiért, Ruth Sawyer (1965) amerikai hétköznapiakat bemutató regényeiért kapta a Wilder Érmel. 2007-ben az 1992-ben elhunyt James Marshallt, a több generációt kiszolgáló rókás olvasó- és Miss Nelson-mesekönyvek texasi szerzőjéről, illusztrátoráról emlékeztek meg ezzel a díjjal.

A mesekönyvszerző és illusztrátor Eric Carle (2003) világszerte nagy népszerűségnek örvend, talán legismertebb könyve *A telhetetlen hernyócska* (Pozsonyi Pagony Kft., 2006). Carle amerikai kultúrára gyakorolt hatását jelzi a Boston közelében megnyitott Eric Carle Múzeum¹⁵, amely Tomie de Paola és más neves kortársak munkáinak, valamint külföldi vendégkiállításoknak is otthont ad. Carle mellett a kitüntetettek között találjuk Amerika legkedveltebb gyermekkönyvszerzőit: Maurice Sendakot (1983) és Theodor S. Geiselt (írói álnevéen Dr. Seuss 1980). Bár munkáik ma is az amerikai gyermekkönyvpiac legnagyobb bestsellerei, magyarul jobbra csak harmatgyenge moziváltozatokból ismerjük történeteit (*A Macska – Le a kalappal!* 2003; Horton, 2008).

A Wilder Érem díjazottai között az amerikai ismeretterjesztő irodalom legismertebb alakjai is helyet kaptak, Jean Fritz (1986) kisebbeknek, Russell Freedman (2001) és Milton Meltzer (1998) nagyobbaknak és felnőtteknek szánt ismeretterjesztő könyvei több tárgyból is gyakran szerepelnek az általános és középiskolák kötelező olvasmányainak a listáján és a tanárképzés felkészítő anyagai között. A szerzők kedvencei az amerikai általános iskolások hétköznapijait ropogós humorral, ugyanakkor roppant érzékenységgel bemutató Beverly Cleary (1975) *Ramona*-könyvei, valamint a megható fantáziaregényeiről, állat- és tanmeséiről, ismert E. B. White (1970; *Stuart Little, kiséger*, Egmont-Hungary Kft., 1999, *Malac a pácban*, Móra Kiadó, 2007).

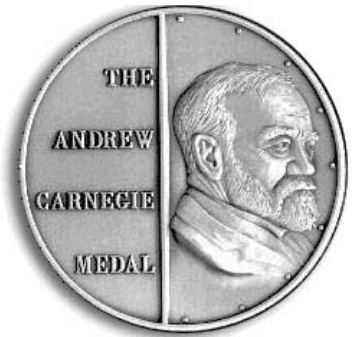
15 The Eric Carle Museum of Picture Book Art: http://www.picturebookart.org/Visit/Virtual_Tour >>><http://bit.ly/carletour>

A Batchelder-, Carnegie-, Geisel-, Odyssey- és Sibert-díjak

Az ALA gyermekkönyvtárosi szekciója egykori igazgatójának, Mildred L. Batcheldernek az emlékére létrehozott Batchelder-díjat 1968 óta ítélik oda a legjobb angolra fordított, gyermekeknek vagy fiataloknak írt regénynek. Az első nyertes Erich Kästner *Az Emberke*¹⁶ című regénye volt, az évek során dán, francia, görög, német, norvég, olasz, orosz és svéd szerzők művei kapták e díjat. Kästner művein kívül a korábbi nyertesek munkái közül magyarul Astrid Lindgren (*Pirosházi történetek*, Animus Kiadó, 2005) és Cornelia Funke regényei (*Sárkánylovások*, Ciceró, 2002; *A tolvajok ura*, Ciceró, 2003; *Tintaszív*, M&C Marketing, 2008) olvashatók. A Batchelder-díjat idén és tavaly is japán szerzők fantáziaregényei nyerték el. A krimiről ifjúsági regényre nyergelt Miyabe író *Brave Story (Bátor történet)* című könyve a videojátékokat idéző világba dobja főhősét, Nahoko Uehashi *Moribito* című regényének hősnője egy fiatal herceget oltalmaz démonoktól és bérgyilkosoktól.

A Kíváló Gyermevideók Andrew Carnegie Érmét a New York-i Carnegie Társaság szponzorálja. Carnegie a 19. század végének híres-hírhedt acélmágnása volt, aki az évek során felgyülemlett tetemes vagyonát több mint 2500 könyvtár és múzeum alapítására, az amerikai és angol oktatásügy finanszírozására fordította. Az 1991 óta évente díjazottak névsoráról az ALSC dönt, olyan szórakoztató vagy informatív programok nyerhetik el a Carnegie Érmét, amelyek minőségi műsorral állnak a gyermekek elé. A nyertesek között a más ALA-listákról már ismert Eric Carle, Betsy Cronin, Mo Willems és Peter Reynolds alkotásainak filmadaptációit találjuk.

A Theodor Seuss Geisel-díj 2006 óta az olvasni tanuló korosztály számára írt könyvekből válogat, „Dr. Seuss” munkájának szellemében a gyermekek érdeklődését és intellektusát tiszteletben tartó mese- és információs könyvek kaphatják e díjat. 2008-ban napjaink amerikai mesekönyvpiacának legtöbbet méltatott – és legtöbb példányszámot eladó – szerzője, Mo Willems *There Is a Bird On Your Head!*¹⁷ (*Madár van a fejednen!*) című képeskönyve kapta. A humoros *Galamb-könyvsorozat*áról ismert Willems az évek során az intézményszámba menő *Szezám*

16 ERICH KÄSTNER: *Az Emberke*. Magyar Elektronikus Könyvtár <http://mek.oszk.hu/01200/01218/>

17 Lapozható *There Is a Bird On Your Head!* az Amazon.comon: <http://bit.ly/willems>

utca tévésorozat írójaként, producereként hat Emmy-díjat is begyűjtött. 2007-ben Laura McGee Kvasnosky *Zelda and Ivy: The Runaways* (Zelda és Ivy: A szökés) uborkás szendvicstől iszonyodó kistrókáiért, 2006-ban Cynthia Rylant pedig olvasókönyv-sorozatának legutóbbi kötetéért (*Henry and Mudge and the Great Grandpas – Henry és Mudge meg a dédpapák*) kapta a díjat. A díj nyertesei között találjuk az ALA és egyéb szervezetek más díjaival is kitüntetett Kate DiCamillo malaclányos *Mercy Watson* könyveit.

Az *Odyssey-díj* az ALA által az év a legjobb angol nyelvű hangoskönyvének járó díj. Az immáron kétéves kezdeményezés a YALSA minden más könyvlistájához hasonlóan az ott befutó favoritok munkái közül válogat. Az idei nyertes a saját Nemzeti Könyvdíjas *The absolutely true diary of a part-time Indian*¹⁸ (Egy rész munkaidős indián tőkigaz naplója) című regényét előadó Sherman Alexie. A tiszteletdíjasok között szerepel Christopher Paul Curtis és Terry Pratchett egy-egy könyve. A tavalyi nyertes Walter Dean Myers hangoskönyve mellett ott a magyar olvasók előtt is ismert, Jim Dale olvasta utolsó Harry Potter kötet, valamint az Alfred Molina előadásában hallható *A kincses sziget* is.

A neves amerikai könyvkiadóról elnevezett *Robert F. Sibert-díjat* az ALSC adja át az év legjobb ismeretterjesztő kiadványának. Az idei nyertes a CSK-t is magáénak tudó Kadir Nelson volt; a tiszteletdíjat egy újságkivágásokra építő, gleccsereket kutató régész munkáját ismertető könyv és egy Teddy Roosevelt kislányának gyermekkorát bemutató könyv kapta. A tavalyi év nyertese a cseh származású, egyedi és eredeti technikával dolgozó szerző-grafikus Peter Sís *The Wall: Growing Up Behind the Iron Curtain*¹⁹ (*A Fal: Gyermekkor a vasfüggöny mögött*) című

könyve volt; a tiszteletdíjasok között találjuk egy balett-táncos életéről szóló képregényt; egy Új-Guineában őshonos fajt bemutató, természetvédő kiadványt; valamint egy polgárjogi mozgalom motorosaival foglalkozó könyvet is. A tematikus gazdagság jele, hogy a korábbi évek nyertesei között található egy Sir Walter Raleigh kalandjait ecsetelő életrajz, a fasiszta gyermekmozgalmakat és az azokon kívül maradni kívánók sorsát bemutató kiadvány, valamint tengerallattjárók, fotóösszék és képregények.

18 Alexie hangoskönyvének egy részlete az audible.comon: <http://bit.ly/truediary>

19 Lapozható *The Wall: Growing Up behind the Iron Curtain* az Amazon.comon: <http://bit.ly/petersis>

KÖNYVLISTÁK KIFULLADÁSIG

Az ALA és az ALSC 1996 óta éves listát közöl a gyermekek és fiatalok számára készült jeles szórakoztató és ismeretterjesztő filmekről. Mivel a csoportosítási lehetőségek száma gyakorlatilag végtelen, nem meglepő, hogy szinte évente új internetes listával bővül az ALA honlapja, és akkor még nem is említettük az állami, megyei, iskolakörzeti olvasmánylistákat! A *Jeles gyermekkönyvek*, *Jeles hangoskönyvek*, *Fantasztikus filmek fiataloknak*, *Remek képregények*, *Könyvek a továbbtanulók számára*, *A fiatalok kedvenc ponyvai*, *A vonakodva olvasó fiatalok listái* mind a nevükben jelzett céllal ajánlanak olvasnivalót. A William C. Morris-díjjal az elsőkönyves szerzőket, a Schneider-díjjal pedig a bármiféle fogyatékkal küzdő szereplő történetét illetik.

A *Legjobb fiataloknak szóló könyvek* terebélyes, 85 tételt tartalmazó listája a 12–18 éveseknek ajánl számos műfajban izgalmas olvasmányt. Alexie, McCaughrean, Murdock, Myers, Rowling és Selznick neve mellett Shakespeare *Rómeó és Júliáját* látjuk még. Az utóbbi évek mangaőrülete azt eredményezte, hogy a korábban csak képregényesített klasszikusok immáron a hipermodern és igen életidegen – bár akaratlanul is szórakoztató – mangastílusban is olvashatók. Míg a klasszikusok képregényadaptációi jobbára csak minimális „fordításon” esnek át, addig a sajnos többféle elkeserítő kiadást²⁰ is megélt *Rómeó és Júlia* manga nyelvezete gyakran a mai sztenderdet követi, így oda az eredeti varázsa: a kisrobogón száguldozó *Rómeó* legnagyobb jóindulattal is csak foghíjasnak nevezhető shakespeare-i dialógja egy *Júliát* sem kápráztatna el.

Érdekes a *Népszerű ponyvák* lista eklektikus összeállítása, ahol a sekélyes Meg Cabot és Von Ziegesar mellett Crutcher, Voigt, Hautman, Scott Westerfeld, Block és Gaiman neve, sőt Barack Obama is feltűnik. A YALSA *Jeles hangoskönyvek* listáján két év hangoskönyv-ter méséből válogat. A 20–25 kiemelt könyv szerzői között természetesen jobbára az ALA más díjlistáin is szereplő kötetekkel találkozunk. Az egynarrátoros vagy teljes szereplőgárdával életre keltett könyvek szerzői között 2009-ben Sherman Alexie, Christopher Paul Curtis, Gail Carson Levine és Kenneth Oppel is szerepelt. Szeretnénk kiemelni a mindig eredeti és brilliáns humorú Terry Pratchett regényeit pompásan előadó Stephen Briggset,²¹ valamint a saját regényeit felolvasó Neil Gaiman hangoskönyveit.²²

Gaiman sok szempontból is kurióznak számít, hiszen több műfajban is nemzetközi bestsellereket írt, könyvei, filmadaptációi a megszokottnál magasabb színvonalúak, ritkán veszítenek sajátos hangulatukból, sötét humorukból. Philip Pullmanon²³ kívül talán Gaiman az egyetlen szerző, aki saját könyveit felolvasva nemhogy nem tereli el gyenge olvasástechnikájával vagy harmatgyenge alakításával a figyelmet a történetről, hanem mesteri módon

20 A konzervatívabb Shakespeare-manga: <http://www.activeanime.com/html/content/view/2288/58/>

21 Terry Pratchett *Egy kalapnyi ég* című könyvének részlete Stephen Briggs az audible.com weboldalon: <http://bit.ly/briggs>

22 Neil Gaiman *A temető* könyvének részlete az audible.com weboldalon: <http://bit.ly/neilgaiman>

23 Philip Pullman *Volt egyszer egy vad észak* című könyvének egy részlete az audible.com weboldalon: <http://bit.ly/pullman>

még élvezetesebbé teszi azt. A tavalyi év hangoskönyvlistáján is már korábban említett szerzők közül válogattak, John Green, Markus Zusak, Walter Dean Myers, Catherine Gilbert Murdock, Nancy Werlin és Terry Pratchett neve mellett a gyermek- és ifjúsági irodalom klasszikusait feldolgozó Listening Library gondozásában megjelent *A kincses sziget* új adaptációja a neves brit filmművész Alfred Molina előadásában.

FELHASZNÁLT IRODALOM, FORRÁSOK

Az American Library Association honlapja: <http://www.ala.org/ala/awardsgrants/booksprintmedia/childrenyngadults/index.cfm>

EDWARDS, M. A.: *The Fair Garden and the Swarm of Beasts*. ALA, 1994.

KIEFER, B.: *Charlotte Huck's children's literature* (9. kiadás). McGraw-Hill, New York, NY, 2004.

NILSEN, A. P. – DONELSON, K. L.: *Literature for today's young adults*. Pearson, Boston, MA, 2009.

THE NEWBERY & CALDECOTT AWARDS: *A Guide to the Medal and Honor Books*. ALA Editions, 2009.

TITLEWAVE KÖNYVTÁRI ADATBÁZIS: <http://titlewave.com/>